

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності

На правах рукопису

ПИЛИПЧУК СОФІЯ МИКОЛАЇВНА

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛИНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ: ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ**

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»
за освітньо-професійною програмою
«Музейний менеджмент, культурний туризм»
Спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Трофімук-Кирилова Т.М.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри музеєзнавства,
пам'яткознавства та інформаційно-
аналітичної діяльності

від _____ 2024 р.

Завідувачка кафедри проф. Гаврилюк С. В. _____

Луцьк – 2024

Анотація

Пилипчук С. М. Туристично-рекреаційний потенціал Волинської області: формування та використання. Кваліфікаційна робота на правах рукопису на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У кваліфікаційній роботі комплексно проаналізовано туристично-рекреаційний потенціал Волинської області.

Розкрито сутність поняття «туристично-рекреаційний потенціал» та визначено його основні компоненти. Окреслено передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу території.

Здійснено характеристику туристично-рекреаційного-потенціалу Волинської області. Визначено, що Волинь має значний природно-ресурсний потенціал завдяки вигідному географічному розташуванню, сприятливому клімату, унікальним ландшафтам, а також наявності великої кількості озер, річок та лісів. Зазначено, що в області є багато історико-культурних пам'яток, які є привабливими для туристів.

Встановлено, що розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури є одним із ефективних засобів удосконалення сфери туризму. Проте незважаючи на те, що на даний час Волинська область має всі належні складові туристичної інфраструктури, поки вони знаходяться на стадії становлення.

У дослідженні окреслено перспективні напрямки використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, а також відзначено актуальні проблемні аспекти.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, ресурси, природно-ресурсний потенціал, історико-культурні ресурси, туристично-рекреаційна інфраструктура, Волинська область.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ.....	4
1.1. Сутність поняття та основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу регіону.....	8
1.2. Передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу території.....	16
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	22
2.1. Природно-ресурсний потенціал та його залучення у індустрію туризму.....	22
2.2. Історико-культурні ресурси та їх актуалізація.....	27
2.3. Туристично-рекреаційна інфраструктура Волинської області.....	34
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	39
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні сфера туризму і рекреації є однією з найбільш прибуткових і розвинутих галузей світового господарства. Вона відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку багатьох країн та їх регіонів.

Значення туризму має багатогранний характер, зокрема він сприяє розвитку пов'язаних із туристично-рекреаційною сферою галузей (транспорт, зв'язок, сфера послуг, ресторанне господарство, торгівля, виробництво сувенірної продукції, будівництво тощо). Крім того, туризм є важливим каналом міжкультурної комунікації, сприяє збереженню культурної спадщини і традицій країн і народів, відновленню та збереженню культурно-історичних пам'яток.

Туризм в Україні є одним зі складових елементів національної економіки і соціально-культурного життя держави. Країна розташована на перехресті важливих європейських транспортних шляхів, має сприятливі природні умови, важливу історико-культурну спадщину, а також необхідні людські і матеріальні ресурси. Розвиток туристичного ринку є вагомим чинником прискорення інтеграції України в європейське суспільство.

Пошкваллення туристично-рекреаційної діяльності стосується регіонів, котрі мають значні природно-рекреаційні та культурно-історичні ресурси. До таких належить Волинська область. У зв'язку з цим актуальним є проведення комплексного дослідження туристично-рекреаційного потенціалу цього регіону.

Метою дослідження є розкриття сутності туристично-рекреаційного потенціалу регіону, дослідження туристичного потенціалу Волинської області, виділення основних проблем і перспектив розвитку туризму на вказаній території.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі **завдання**:

- з'ясувати сутність поняття та основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу регіону;
- висвітлити передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу регіону;
- проаналізувати природно-ресурсний потенціал Волинської області та його залучення у туристично-екскурсійне обслуговування;
- охарактеризувати історико-культурні ресурси та їх актуалізацію;
- розглянути туристично-рекреаційну інфраструктуру Волинської області;
- визначити проблеми і перспективи використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційний потенціал Волинської області.

Предмет дослідження є формування і використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичним підґрунтям кваліфікаційної роботи стали дослідження та наукові публікації, присвячені питанню туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області. Було розглянуто наукові праці, які розкривають теоретичні та практичні аспекти означеної проблеми. З метою дослідження сутності поняття «туристично-рекреаційний потенціал» було проведено аналіз праць таких українських вчених, як В. Герасименко [10], О. Морозова [32], І. Нестерчук [42], І. Писаревський [45], Н. Шабаліна [62]. Компонентну будову туристично-рекреаційного потенціалу як соціально-економічної категорії на основі використання системного підходу ґрунтовно дослідила вчена Л. Каганець-Гаврилко [16].

Проблемі туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області присвячено численні праці українських дослідників. Так, О. Громик у своїй статті здійснила комплексну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області за окремими підсистемами: туристичні заходи, розважальна інфраструктура, визначні об'єкти туристично-рекреаційної інфраструктури

[13]. У монографії І. Добинди викладено ідеї щодо вивчення історико-культурних ресурсів Волинської області [14]. Дисертація П. Кучера присвячена аналізу сучасного стану, оцінці й оптимізації рекреаційно-туристичних ресурсів Волинської області [21]. Аналізу рекреаційно-туристичного потенціалу Волинської області присвячена наукова стаття А. Цьося, Т. Овчаренко та С. Калитки [59]. Учені Л. Черчик, О. Міщенко та І. Єрко досліджували сучасний стан туристично-рекреаційного комплексу Волинської області [60].

Таким чином, більшість наукових праць вчених присвячені окремим аспектам означеної проблеми, що свідчить про необхідність подальшого поглибленого вивчення туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, зокрема його формування та використання.

Джерельною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у сфері туризму (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 № 256 «Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», постанова КМУ від 26 липня 2001 р. № 878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України», ЗУ від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР «Про туризм»). Крім цього, у дослідженні використано інтернет-ресурси, зокрема вебсайти, офіційні сторінки у соціальних мережах органів державної влади, туристичних установ, музеїв для характеристики окремих видів туристичних ресурсів Волинської області.

Для вирішення завдань дослідження були використані теоретичні **методи**, зокрема: збору та інтерпретації теоретичного та фактологічного матеріалу з теми дослідження; метод аналізу, синтезу та узагальнення.

Комплексне застосування універсальних принципів об'єктивності і системності та спеціальних методів наукового пізнання дало змогу осмислити об'єкт дослідження.

Методи збору та інтерпретації фактологічного матеріалу були використані при вивченні наукової розробки теми, систематизації та

узагальнення джерельної бази дослідження. Охарактеризувати теоретичні аспекти дослідження допомогли загальнонаукові методи аналізу та синтезу. Метод класифікації дозволив систематизувати основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Синтез накопиченого матеріалу сприяв формуванню цілісної картини туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексній характеристиці туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області; окресленні актуальних проблем і перспектив використання туристично-рекреаційного потенціалу досліджуваного регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використовувати їх для розробки стратегій розвитку туризму і рекреації у Волинській області, формування нових туристично-рекреаційних маршрутів тощо. Окрім цього, результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», зокрема при розробці конспектів лекцій, підготовці студентів до практичних чи семінарських занять тощо.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність поняття та основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу регіону

Туристично-рекреаційна діяльність відіграє важливу роль в економіці країн і регіонів, сприяючи раціональному використанню та збереженню природно-екологічних, культурно-історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території.

У зв'язку зі стрімким розвитком туристичної галузі активно відбувається формування, уточнення та вдосконалення термінологічного апарату, пов'язаного з туристично-рекреаційною сферою. Так, спочатку використовували термін «рекреаційний» (рекреаційні ресурси, рекреаційна діяльність тощо). Нині все частіше вживають комплексне поняття, що охоплює різні аспекти діяльності у межах одного туристично-господарського комплексу. Наприклад, у сучасній науковій літературі можна зустріти такі поняття, як «туристично-рекреаційний ресурс», «туристично-рекреаційна діяльність», «туристично-рекреаційний потенціал», «туристично-рекреаційний комплекс» тощо, що підкреслюють новий підхід до актуальних потреб господарського комплексу, при цьому залишаючи без змін їх сутність, визначену попередніми дослідниками. Учений В. Герасименко вважає, що поняття «туристично-рекреаційний» є «найбільш довершеним тому, що дозволяє об'єднати і рекреаційну діяльність, метою якої є задоволення потреб у відпочинку, і туризм, який включає в себе, окрім задоволення потреб у відпочинку, ще й професійно-ділові цілі» [10, с. 11].

Як свідчить аналіз наукових джерел, деякі вчені ототожнюють терміни «ресурси» і «потенціал». Різниця між цими термінами полягає в тому, що ресурси існують незалежно від суб'єктів господарської діяльності, тоді як

потенціал окремого підприємства, суспільства в цілому нерозривно пов'язані із суб'єктами діяльності [44, с. 33].

Ми підтримуємо позицію вченої О. Любіцевої, яка стверджує, що туристичні ресурси є частиною «туристично-рекреаційного потенціалу певної території, яка включена в туристичний продукт і яка підлягає продажу для туристичних цілей» [22].

У контексті нашого дослідження важливим є визначення співвідношення понять «туризм» і «рекреація». Згідно із чинним законодавством України, туризм – це «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [49].

У «Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» термін «рекреаційна діяльність» трактується як «діяльність, що здійснюється з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людей шляхом створення умов для їх загальнооздоровчого і пізнавального відпочинку» [47].

Таким чином, як відзначає В. Герасименко, різниця між поняттями «туризм» і «рекреація» полягає в тому, що «рекреація включає короткочасну рекреаційну активність, а для туризму характерна зміна звичної обстановки, звичного способу життя» [10, с. 10].

Як підкреслює учений, «туризм виступає як форма та елемент відпочинку, тоді як під рекреацією розуміється відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних та психологічних сил» [10, с. 11].

Також слід розглянути поняття «турист» і «рекреант». Так, відповідно до ЗУ «Про туризм», туристом є «особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін» [49].

Згідно з визначенням, поданим у «Положенні про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», рекреантом є «фізична особа, яка тимчасово перебуває в межах території або об'єкта ПЗФ і відновлює свої розумові, духовні та фізичні сили» [47].

На підставі дослідження вищезазначених термінів потрібно уточнити сутність поняття «туристично-рекреаційний потенціал». Слід зазначити, що загальноприйняте трактування означеного поняття відсутнє. Розглянемо погляди різних учених щодо сутності туристично-рекреаційного потенціалу. Так, учений В. Герасименко цей термін трактує як «наявність певних можливостей та ресурсів, які можуть бути використані для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності» [10, с. 14].

Учена Н. Шабаліна туристично-рекреаційний потенціал визначає як сукупність туристично-рекреаційних ресурсів, їхніх територіальних поєднань та умов, які сприяють задоволенню потреб населення у туристичній і рекреаційній діяльності [62].

На думку І. Писаревського та К. Мелешко, туристично-рекреаційний потенціал території є багатоаспектним поняттям, яке «охоплює сукупність природних, етнокультурних і соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської та комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму» [45, с. 152].

Учені О. Морозова, О. Морозов, Є. Волочнюк дають таке визначення цього поняття: «сукупність її природних та суспільно-історичних ресурсів, а також наявної ринкової, транспортної й інформаційно-комунікаційної інфраструктури території, її іміджу, які чинниками розвитку певних видів туризму» [32, с. 43].

Як стверджує І. Нестерчук, «туристично-рекреаційний потенціал території акумулює природно-ресурсні, історико-культурні, інституційно-економічні складові, які використовуються у задоволенні потреб у відпочинку і розваг споживачів туристичних послуг, а також безпосередньо сприяють

організації туристично-рекреаційної діяльності на локальній території» [42, с. 38].

Виходячи із наведених вище трактувань науковців, вважаємо, що під туристично-рекреаційним потенціалом регіону слід розуміти комплекс туристичних і рекреаційних ресурсів певної території, котрі використовують чи можуть бути використані для задоволення потреб відпочинку, туризму і рекреації.

Туристично-рекреаційний потенціал будь-якої території має складну ієрархію та включає в себе широкий спектр різних елементів. Визначення складових туристично-рекреаційного потенціалу і дослідження його властивостей як системи є актуальним, оскільки дозволить: «по-перше, більш повно виявити елементи, що входять до складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону; по-друге, більш точно розрахувати його величину; по-третє, дослідити можливості інтеграції елементів, що входять до складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону» [10, с. 14].

Аналізуючи компонентну будову туристично-рекреаційного потенціалу, насамперед слід зазначити, що одним із ключових елементів даного поняття є наявність туристично-рекреаційних ресурсів.

Варто зауважити, що поняття «туристично-рекреаційний потенціал» є дещо ширшим, ніж поняття «туристично-рекреаційні ресурси», під яким розуміють «об'єкти, явища чи процеси природного, антропогенного або змішаного походження, властивості яких можуть безпосередньо задовольнити потреби людей у відпочинку та змістовному проведенні дозвілля» [32, с. 43].

Як свідчить дослідження теоретичних підходів до аналізу структури туристично-рекреаційного потенціалу, на думку окремих науковців, туристичний потенціал території складається з трьох елементів: ресурсів, інфраструктури й іміджу [44, с. 34].

На думку інших учених, невід'ємною складовою туристично-рекреаційного потенціалу є фінансово-економічні умови, що забезпечують його функціонування та розвиток. Ми погоджуємося з думкою вченої Л. Каганець-

Гаврилко, що такий підхід є дискусійним, оскільки фінансово-економічну складову слід віднести до умов забезпечення сталого розвитку і нарощення потенціалу суб'єктів господарювання у туристично-рекреаційній сфері [16].

Аналізуючи категорію «туристично-рекреаційний потенціал», більшість вчених зосереджують основну увагу на дослідженні природних туристичних ресурсів і соціально-культурних туристичних ресурсів. Це певним чином обмежує спектр наукового дослідження, оскільки не включає в аналіз такий важливий компонент туристично-рекреаційного потенціалу, як екологічний та підприємницький потенціал суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність у туристично-рекреаційній сфері (у тому числі імідж, реклама, маркетинг, брендинг території як складові підприємницького потенціалу).

Компонентну будову туристично-рекреаційного потенціалу як соціально-економічної категорії на основі використання системного підходу ґрунтовно дослідила Л. Каганець-Гаврилко. Учена розглядає туристично-рекреаційний потенціал як «комплексне поняття, що включає, насамперед, природно-ресурсний потенціал (клімат, рельєф, бальнеологічні та інші види природних ресурсів), людський та історико-культурний потенціал» [16]. На думку дослідниці, у їх складі слід виокремлювати такі важливі компоненти, як екологічний та підприємницький потенціал суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність у туристично-рекреаційній сфері та відіграють провідну роль у розвитку туристично-рекреаційної сфери та ефективного функціонування ринкової економіки [16].

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «природно-ресурсний потенціал», принципів його формування і розвитку. У більшості випадків це поняття розглядають як «сукупність природних ресурсів, які можуть бути використані у господарській діяльності. Він має динамічний характер, його величина змінюється в процесі господарського освоєння території» [15, с. 2].

Природно-ресурсний потенціал охоплює природні ресурси і природні умови (клімат, рельєф, геологічна будова, географічне положення). Вони є

динамічними і можуть змінюватись залежно від різних об'єктивних економічних обставин. Природні умови не беруть безпосередньої участі у виробничій та невиробничій діяльності. Однак у деяких випадках вони можуть уповільнювати розвиток суспільного виробництва, а в інших випадках – створювати сприятливі умови для соціально-економічного розвитку.

Серед основних характеристик природно-ресурсного потенціалу можна виокремити такі, як:

- географічне положення;
- особливості рельєфу;
- кліматичні умови;
- розміщення ресурсного потенціалу (лісові, водні, рослинні, тваринні, земельні ресурси) [16].

У ході вивчення природно-ресурсного потенціалу основними є такі принципи:

- цілісності, що передбачає територіальний підхід до формування системи природних ресурсів, між якими існують стійкі взаємозв'язки;
- взаємозалежності – рівень міжресурсних зв'язків залежить від площі території, в результаті чого зміна одного ресурсу може призвести до зміни інших;
- синергізму, коли загальний ефект від взаємодії різних видів ресурсів переважає ефект кожного окремого компонента;
- системності, згідно з яким досліджуваний термін потрібно застосовувати не до окремого природного ресурсу, а до комплексу природних ресурсів на досліджуваній території;
- динамічності – природно-ресурсний потенціал змінюється у процесі освоєння протягом певних часових періодів [51, с. 20].

Зазначені вище принципи стосуються не лише природно-ресурсного потенціалу, але і всіх компонентів туристично-рекреаційного потенціалу, що формують його як складну соціально-економічну категорію, якій властива цілісність і системність, динамічність у просторовому та часовому періоді,

синергізм всіх її компонентів, що забезпечує високу ефективність використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Існують різні підходи до класифікації природно-ресурсного потенціалу, проте, на думку Л. Каганець-Гаврилко, основну увагу слід зосереджувати на його основних складових, таких як природні ресурси і природні умови [16]. За компонентним складом виокремлюють такі види ресурсів:

- мінеральні (паливні, рудні, нерудні);
- земельні (грунти, ліси, пасовища, чагарники тощо);
- водні (річки, озера, ставки, водосховища тощо);
- біологічні (у тому числі рослинні і тваринні);
- рекреаційні (природно-кліматичні і бальнеологічні);
- кліматичні (енергія сонця, вітру).

Як зауважує вчена Л. Каганець-Гаврилко, аналізуючи використання природно-ресурсного потенціалу у кризових умовах господарювання, «наявність відповідних природних ресурсів здатна забезпечити функціонування туристичного бізнесу незважаючи на негативні наслідки кризових явищ» [16]. Так, в умовах пандемії COVID-19 альтернативним видом відпочинку став внутрішній і, зокрема, сільський туризм, який є гнучким та адаптованим до складної епідеміологічної ситуації.

Як відзначає Л. Каганець-Гаврилко, екологічний потенціал є важливим складовим елементом у структурі туристично-рекреаційного та природно-ресурсного потенціалу. За сучасних умов господарювання він є провідним напрямом розвитку багатьох видів економічної діяльності, зокрема туристичної сфери.

Людський потенціал є важливим компонентом туристично-рекреаційного потенціалу. Аналізуючи людський потенціал у туристичній сфері, важливо враховувати, що населення конкретного регіону, де існують природні умови для розвитку туризму і рекреації, є ключовим чинником для ефективного використання природно-ресурсного потенціалу.

Важлива складова людського потенціалу у туристично-рекреаційній сфері є його здатність до ведення бізнесу, тобто підприємницький потенціал. У сфері туризму існують різноманоманітні види підприємництва, котрі відрізняються за характером своєї діяльності.

Ключові види підприємництва у туристичній сфері включають діяльність таких суб'єктів господарювання, як: турагенства, туроператори, курорти і готелі, сільські туристичні садиби, підприємства у сфері харчування, транспортні компанії, екскурсійні агенства [16].

Важливою складовою туристично-рекреаційного потенціалу є історико-культурний потенціал, що має безпосередній вплив на туристичне споживання і функціонування ринку туристичних послуг.

Історико-культурні туристичні ресурси – це важливі об'єкти туристичного інтересу, що мають потужний потенціал для розвитку туризму і наповнення бюджету окремої території/регіону/країни, зокрема:

- історичні й архітектурні пам'ятки (замки, фортеці, історичні будівлі, церкви тощо) є не лише свідченнями минулих епох і культур, а й об'єктами, що приваблюють туристів своєю архітектурою, унікальністю та історичним значенням;

- культурні і спортивні споруди (музеї, театри, оперні будинки, стадіони та інші місця розваг), що є важливою частиною місцевої культури і можуть привертати увагу туристів своєю програмою, виставами, експозиціями чи спортивними подіями;

- матеріальна і нематеріальна культурна спадщина, що включає народні традиції, фольклор, танці, музику, ремесла, фестивалі, має потужний туристичний потенціал, що допомагає туристам пізнавати автентичну культуру туристичної локації [16].

Важливим аспектом історико-культурного потенціалу туристично-рекреаційної сфери є етнічний туризм, що сприяє дослідженню в пізнанню культурної спадщини, звичаїв, традицій, мови та способу життя різних етнічних груп і характеризується такими особливостями:

- збереження традицій і культурної спадщини етнічних спільнот;
- зміцнення соціокультурних зв'язків між представниками різних етнічних меншин, що сприяє покращенню взаєморозуміння і культурного діалогу;
- потужний економічний вплив на регіони і території, де реалізується стратегія розвитку етнічного туризму, що сприяє зростанню туристичного попиту, розвитку інфраструктури і створенню нових робочих місць;
- забезпечення стійкості розвитку етнічного туризму та бережного ставлення до самобутності та потреб етнічних спільнот, що сприяє збереженню автентичності й інтеграції культури і традицій етнічних громад.

Важливою складовою ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу є розвиток туристичної інфраструктури, що є вагомим показником підприємницької активності, оцінки підприємницького середовища й інвестиційної привабливості території [57, с. 178].

У туристично-рекреаційній сфері інфраструктура включає готелі, ресторани, сільські туристичні садиби, дороги, комунікації, транспортну систему, медичні та санаторно-оздоровчі заклади та інші об'єкти, які є необхідними для забезпечення комфортного перебування туристів. Розвиток і покращення цих об'єктів є вагомим фактором підвищення туристичної привабливості регіону, що, в свою чергу, сприяє зростанню туристичного потоку.

1.2. Передумови та чинники формування рекреаційно-туристичного потенціалу території

Погодно-кліматичні умови є одним із ключових чинників впливу на стан туристично-рекреаційних ресурсів, що, в свою чергу, визначають можливості і перспективи туристично-рекреаційної діяльності. Комфортність погоди і клімату, їх вплив на самопочуття людини є вирішальними, а часто навіть обмежувачими факторами розвитку більшості функціональних типів

територіальних рекреаційних систем, туристичних комплексів і масових видів туризму [32, с. 42].

Слід відзначити, що незважаючи на те, що наявність природно-кліматичних ресурсів є одним із ключових чинників розвитку рекреації та туризму, передумови цим не вичерпуються. Як зауважують вчені, «для розвитку туризму і рекреації недостатньо мати у своєму розпорядженні лише морські узбережжя з комфортними погодно-кліматичними умовами, ліси, гори, озера, родовища мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей, а також історичні та культурні пам'ятками у містах і селах» [32, с. 43].

Туристично-рекреаційний потенціал є досить широким поняттям, що має численні детермінанти, які визначають туристично-рекреаційну привабливість певного регіону (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу регіону [10, с. 13]

Туристично-рекреаційний потенціал території визначають за такими аспектами:

- природні складники, які становлять природно-екологічну основу його розвитку. Їх розглядають за особливостями рельєфу, ступенем насиченості геологічними ресурсами, що мають рекреаційне значення, погодно-кліматичними умовами, наявністю гідрологічних рекреаційних ресурсів, різноманітністю біологічних ресурсів території, привабливістю ландшафтів та екологічним станом;

- соціально-історична значущість, що визначається наявністю слідів діяльності попередніх поколінь на конкретній території у вигляді різних типів поселень, пам'яток матеріальної та духовної культури;

- трудовий потенціал, що характеризується чисельністю, структурою та якістю робочої сили відповідно до освіти і рівня кваліфікації працівників;

- виробничий потенціал, що визначає господарське середовище функціонування рекреаційного господарства і туристичного бізнесу, характеризує кількісну та якісну забезпеченість інфраструктурою загального користування, а також матеріально-технічну забезпеченість самої галузі;

- імідж території [1, с. 10].

Як відзначає Н. Алешугіна, із вищезазначених елементів, що визначають придатність/непридатність території для розвитку туризму, один (імідж) є образом туристично-рекреаційної привабливості території, що сформований у свідомості потенційних туристів, тоді як інші мають ресурсний характер. Значна частина цього образу формується завдяки наявним рекреаційно-туристичним ресурсам [1, с. 10].

Чинники, що впливають на стан і розвиток туристично-рекреаційних ресурсів, учені класифікують відповідно до масштабу туристичного ринку, в якому задіяні ці ресурси. За цією класифікацією виокремлюють три рівні, а саме:

- глобальні чинники, що діють у міжнародному або світовому масштабі;
- національні, які мають вплив на рівні держави;
- регіональні, що впливають на стан і розвиток туристичних ресурсів в межах окремого регіону.

Суттєвий вплив на формування туристичного ринку регіону, а відповідно і на стан та розвиток туристичних ресурсів, мають такі основні складові туристичного продукту, як: капітал, технології та кадри.

На думку М. Боруцака, розвиток туризму в регіонах відбувається у повільному темпі, у порівнянні з аналогічним процесом у світових туристичних регіонах. Учений виокремлює чинники, які сповільнюють сталий розвиток туризму в українських регіонах, а отже, не повною мірою сприяють раціональному використанню туристичних ресурсів, серед них:

- недостатній рівень використання наявних туристичних ресурсів;
- низький рівень розвитку інфраструктури;
- недостатній рівень розвитку залізничної мережі регіонів.

Крім того, вчений виділяє статичні і динамічні чинники, що впливають на стан і розвиток туристичних ресурсів. До статичних М. Боруцак відносить сукупність природно-географічних чинників, які мають постійне значення. Людина адаптує їх до туристичних потреб, роблячи більш доступними для використання. Природно-кліматичні та географічні чинники регіону знаходять вияв у привабливій, багатій природі, кліматі, рельєфі місцевості, підземних багатствах. Також до статистичних чинників учений відносить культурно-історичні чинники (архітектурні, історичні пам'ятки). Таким чином, поточний стан туристичних ресурсів є чинником впливу на їхній подальший розвиток.

До динамічних чинників, на думку М. Боруцака, належать демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні і політичні чинники. Вони можуть мати різну оцінку та значення, є змінними у часі та просторі [4, с. 27].

У вищезазначеній класифікації вчений виокремив чинники, котрі враховують стан і розвиток не тільки природних, а й культурно-історичних туристичних ресурсів. Крім того, автор визначив фактори, які сповільнюють сталий розвиток туризму, а відтак, негативно впливають на стан і розвиток туристичних ресурсів. Проте слід зауважити, що ці чинники не розкривають конкретного впливу на окремі туристичні ресурси, адже сталий розвиток

туризму передбачає збереження туристичного потенціалу для майбутніх поколінь.

Досліджуючи регіональну політику розвитку рекреаційної сфери, науковці З. Герасимчук і М. Глядіна виокремлюють стримуючі й активізуючі чинники розвитку рекреаційної сфери, поділивши останні на екстенсивні й інтенсивні.

Як стверджують вчені, економічні фактори розвитку визначають можливості ефективного використання ресурсного потенціалу в регіоні, створюючи рекреаційні послуги як важливу умову підвищення рівня суспільного добробуту [11, с. 17].

Як свідчить аналіз наукових джерел, більшість підходів учених до виокремлення чинників впливу не дають можливості охопити весь комплекс туристично-рекреаційних ресурсів, системно і комплексно дослідити чинники, дія яких відображається на стані та розвитку туристичних ресурсів.

На основі проведеного аналізу виокремлено групи чинників і фактори впливу на формування туристично-рекреаційного потенціалу регіону, що висвітлено у додатку А (*див. додаток А*).

Отож, на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу впливають дві групи факторів, перші – статичні (природно-кліматичні, культурно-історичні фактори), другі – динамічні (економічні, соціальні).

До чинників, що позитивно впливають на стан і розвиток туристично-рекреаційних ресурсів, відносять розвинену інфраструктурну базу туризму, раціональне використання наявних туристичних ресурсів та їх охорону, підвищення рівня культури туристів, удосконалення матеріальної бази на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, зокрема використання інноваційних технологій.

До факторів, які негативно впливають на стан і розвиток туристично-рекреаційних ресурсів, відносять: кризи, політична і фінансова нестабільність, зростання зовнішньої заборгованості, зростання цін, підвищення цін на

предмети споживання, безробіття, проблеми з екологічною ситуацією, банкрутство туристичних фірм та інші [11, с. 17].

Існують чинники, які постійно або періодично впливають на туристичні ресурси, тому важливо виокремити чинники сталого і ситуаційного впливу. Наприклад, екологічні чинники, такі як глобальні проблеми біосфери, мають постійний вплив. До ситуаційних чинників можна віднести сезонність, оскільки обсяг туристичної діяльності може значно змінюватись залежно від сезону.

Отже, туристично-рекреаційний потенціал слід розглядати як комплексне поняття, що включає природно-ресурсний потенціал, людський та історико-культурний потенціал, у складі яких слід виокремлювати такі важливі компоненти, як екологічний і підприємницький потенціал, які відіграють важливу роль у розвитку туристично-рекреаційної сфери і розвитку ринкової економіки. Крім того, невід'ємною складовою туристично-рекреаційного потенціалу регіону є наявність розвиненої туристичної інфраструктури.

Наявність багатого культурного і природного потенціалу Волинського регіону відкриває можливості подальшого розвитку всіх видів рекреаційно-туристичних послуг.

Розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області сприяють такі передумови: природні ресурси регіону; м'який лікувальний мікроклімат; значні площі в межах області займають лісові масиви; унікальні озерні комплекси з чистою і прозорою водою, піщаними пляжами, естетичною різноманітністю ландшафтів; значна кількість культурно-історичних пам'яток, археологічних знахідок, пам'ятників архітектури; наявність трудових ресурсів для обслуговування туристів та інші.

Для Волинської області основою стратегічного потенціалу рекреаційної системи є природно-кліматичний. Також достатньо високий рівень трудового та фінансового потенціалу. Низький рівень інфраструктурного та екологічного потенціалу.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-ресурсний потенціал та його залучення у індустрію туризму

Волинська область володіє сприятливими природними умовами та значними туристично-рекреаційними ресурсами. Завдяки наявності природних рекреаційних ресурсів, які майже не піддалися антропогенному впливу та добре зберегли рекреаційну здатність, область можна вважати одним із перспективних регіонів України для розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Волинь є регіоном, де влада і населення дбають про збереження унікальних природних ландшафтів, раціональне використання лісових ресурсів, озер, боліт, надр, приділяють велику увагу збереженню чистоти атмосфери і води [50].

Волинська область розміщена на північному заході України. Область має вигідне економіко-географічне і транспортне положення. Вона межує із Хелмським і Замостським воєводствами Республіки Польща на заході, із Брестською областю Республіки Білорусь на півночі, з Рівненською областю на сході, з Львівською областю на півдні [59, с. 52]. Площа області становить 20,1 тис. кв. км, що складає 3,3% від загальної території України [50].

Волинська область належить до регіонів із відносно збереженими природно-територіальними комплексами (геосистемами). Хоча спостерігають суттєві відмінності в їх освоєності у різних частинах області.

Основні фізико-географічні особливості ландшафтів області Волинського Полісся – це наявність крейдових порід, рівнинність, значний розвиток льодовикових форм рельєфу, карсту, високе залягання ґрунтових вод, значні показники густини річкової мережі та заозереності, перезволоженість і заболоченість, широкий розвиток долинних ландшафтів [50].

За природними умовами область поділяють на три зони: північнополіську, південнополіську та лісостепову. На її території чітко виділяють два види ландшафтів – поліській і лісостеповий. Поліські ландшафтні райони характеризуються великою лісистістю, заболоченістю місцевостей, переважанням малородючих ґрунтів, наявністю значної кількості запланованих і карстових озер. Для лісостепових ландшафтних районів характерний долинно-грядовий рельєф. 20% території зони складає лісова рослинність.

Територія Волинської області насичена поверхневими водами: ріки, озера, ставки. Гідрографічна мережа представлена річками басейнів річок Прип'ять і Західний Буг. Річка Прип'ять з притоками Турія, Стохід і Стир є найбільшою річкою Волинської області.

Уздовж західної межі області протікає річка Західний Буг із притокою Лугою. Більшість річок Волині не є суднохідними через невеликі глибини.

Важливе місце у формуванні рекреаційно-туристичної діяльності займають озера. Серед західних областей України Волинська область має найбільшу кількість озер (266 шт.). Серед найбільших і найпривабливіших озер області можна відзначити озера: Світязь, Пулемецьке, Турське, Біле, Люцимир, Перемут, Любязь, Оріхове, Волянське. Більшість озер розташована у поліських районах області [Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища]. В озерах, ріках регіону водиться 35 видів риб, зокрема: короп, карась, окунь, лящ, сом, вугор, судак, щука, товстолоби та інші.

Велика кількість озер і рік дає змогу розвивати у Волинській області більшість видів відпочинку й оздоровлення, що пов'язані з використанням водних рекреаційних ресурсів [59, с. 53].

Волинська область відома своїми популярними місцями для відпочинку, зокрема озерами Шацької групи, серед яких 9 озер є придатними для розвитку рекреаційної діяльності (насамперед, Світязь, Пулемецьке, Луки). Крім того, значну рекреаційну цінність мають озера межиріччя Західного Бугу і Прип'яті (Турське, Оріхівське, Оріховець та ін.), а також басейну річки Турії (Синове,

Сомин, Нечимне, Озерянське, Перевірське, Пересіка та ін.). Жителі таких міст, як Ковель, Турійськ та ін. часто проводять уїкенди на цих озерах.

У регіоні активно розвивається санаторно-курортне господарство, зокрема за рахунок використання лікувально-торфових грязей (близько 2 млн. м³), сапропелів (близько 270 млн. т) та мінеральних вод. Сприятливі кліматичні умови посилюють привабливість санаторіїв регіону для відновлення працездатності та відпочинку.

Природне багатство регіону підкреслюється лісовими ресурсами Волині, що охоплюють більше 700 тис. гектарів території. Серед найбільш поширених видів дерев у регіоні: дуб, сосна, ялина, береза, клен, граб, ясен та інші. Ліси державного значення займають площу 447 тис. гектарів, у тому числі 368,8 тис. га покриті лісом (88,2 %), де функціонують 14 держлісгоспів і Шацький національний природний парк.

У поліських районах лісистість становить близько 45%, у лісостеповій зоні – 5 %, загальна лісистість території області становить 35,5 % [59, с. 53].

У лісах Волині є багато грибів і ягід. Їх збирання вважають одним із найбільш привабливих і корисних видів відпочинку. Ягідники і грибні місця переважно зосереджені у поліських районах області. Серед грибів, які ростуть у волинських лісах, переважають білі гриби, лисички, опеньки, зелениці, масляки, сиріжки та ін. Найбільш поширеними видами ягід є: чорниця, малина, ожина, журавлина.

Для збереження реліктових видів флори і фауни Волині, унікального світу поліської природи, за останні роки створено державні парки, заказники, які входять до державного природно-заповідного фонду [59, с. 54].

Отже, лісові ресурси можуть займати провідне місце у структурі природно-рекреаційного потенціалу Волинської області та задовольняти різноманітні потреби населення як у короткотривалому, так і в довготривалому відпочинку, оздоровленні, лікуванні.

Клімат Волинської області є помірно континентальним: зима м'яка, із нестійкими морозами; літо тепле, нежарке; весна та осінь – затяжні зі значними опадами [50].

Як зазначено у праці П. Кучера, кліматичні умови у Волинській області є найбільш сприятливими для здійснення рекреації у літні місяці року, коли оптимальні кліматичні показники з температурою повітря + 180 С сягають 155 днів. Із пізньої осені до ранньої весни варто відвідувати культурні й історичні об'єкти, адже на такі подорожі погода не має істотного впливу [21, с. 10]. Природа Волині зумовила відвідування туристами мальовничих місць відпочинку, рекреаційних зон. Найбільш відомими з них є Шацький природний національний парк, створений 1983 року, площею 328 тис. га, у межах якого нараховується більше 20 озер. Природа тут створила унікальні умови для відпочинку й оздоровлення.

Національний природний парк (далі – НПП) «Прип'ять–Стохід», створений 2007 року, є одним із найбільш унікальних природних комплексів не лише України, але й усієї Східної Європи. Парк створений з метою збереження, відтворення і раціонального використання типових та унікальних природних комплексів Волинського Полісся, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне й оздоровче значення [40].

Територія парку має дуже великий туристично-рекреаційний потенціал для розвитку туристичної діяльності, на організацію якої мають безпосередній вплив природні рекреаційні ресурси.

На території парку протікають чотири річки (Прип'ять – 77 км, Стохід – 28 км, Цир і Бистриця – по 8 км), найголовніші серед яких – Прип'ять і Стохід, уздовж яких можна спостерігати найбільш мальовничі краєвиди. Під час туристичної мандрівки територією НПП «Прип'ять– Стохід» можна побачити більше 200 видів птахів, 50 видів тварин [38; 40].

Уздовж річок Прип'ять і Стохід пролягають водні маршрути, де засобами пересування слугують мотокатери і байдарки. На території парку є належне технічне спорядження для проходження водних маршрутів. Водні туристичні

маршрути на цій території є домінуючими, що визначається особливостями природних умов парку, зокрема розгалуженою гідрографічною мережею.

Особливий інтерес для туристів становлять подорожі на моточовнах, які дозволяють за короткий час і з комфортом відвідати найбільш цікаві й унікальні об'єкти даного регіону.

Кліматичні умови свідчать про сприятливу погоду як для літніх, так і зимових видів рекреації та туризму. Наявні поверхневі води парку також сприяють розвитку туристично-рекреаційної діяльності, зокрема водного, спортивно-оздоровчого туризму, рибальства тощо. А озера і річкова мережа є візиткою НПП «Прип'ять–Стохід» [12, с. 39].

Отже, багаті туристично-рекреаційні ресурси НПП «Прип'ять–Стохід» є визначальними для організації туризму. Озерні комплекси є придатними для розвитку водних туристичних маршрутів. Проте, як зауважує вчена О. Громик, «слабке та неудосконалене інфраструктурне забезпечення сповільнюють зростання туристичних потоків» [12, с. 42].

Слід зазначити, що наразі діють прикордонні обмеження. Туристи можуть відвідати тільки південну частину парку (до річки Прип'ять). Також можна замовити екскурсію водоймами парку моточовном [41].

Багато туристичних агенцій пропонують одноденні екскурсії природними об'єктами Волині, а також комплексні одно- та багатоденні тури, що дозволяють подивитися одразу багато цікавих місць Волині, побачити колекцію місцевих лісових пейзажів та озер, покататися на човнах, катамаранах і байдарках. Зокрема, щорічно сотні тисяч туристів не лише з України, а й з інших країн світу відвідують Шацькі озера. У цій місцевості можна відвідати різноманітні екскурсії, зокрема: велоподорожі, поїздки на байдарках, піші походи тощо).

Таким чином, Волинська область має вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови та унікальні природні ландшафти. Наявність великої кількості озер, річок, лісів дає широкі можливості для створення

оздоровчо-рекреаційних зон для відпочинку й ефективного оздоровлення різних груп населення.

2.2. Історико-культурні ресурси та їх актуалізація

Волинська область – регіон із багатим історико-культурним минулим. Історико-культурні ресурси є передумовою для розвитку культурно-пізнавальних видів рекреаційних занять та на цій основі оптимізують рекреаційну діяльність. Серед культурно-історичних об'єктів особливе значення мають пам'ятки історії та культури, котрі відзначаються найбільшою привабливістю та на цій основі слугують ключовим засобом задоволення потреб пізнавально-культурного відпочинку [58].

Серед історико-культурних об'єктів розвитку туризму у Волинській області можуть бути місця, цікаві для різних груп відвідувачів: від фахівців вузького профілю (істориків, археологів, краєзнавців тощо) до любителів української історії. На території області розташовані археологічні й історичні пам'ятки, монастирські й храмові комплекси, садиби і садибні парки тощо.

Загалом на території області налічується близько 860 пам'яток історії, переважно пов'язаних з важливими історичними подіями [14, с. 144].

До списку історичних населених місць на території Волинської області включено 20 поселень, а саме: м. Луцьк, м. Берестечко, м. Володимир, м. Горохів, м. Камінь-Каширський, м. Ковель, м. Рожище, смт Голоби, смт Головно, смт Іваничі, смт Луків, смт Любешів, м. Любомль, м. Устилуг, смт Олика, смт Ратне, смт Стара Вижівка, смт Турійськ, смт Цумань, смт Шацьк [48].

У межах Волинської області знаходиться багато цікавих туристичних об'єктів, серед яких насамперед варто виділити Державний історико-культурний заповідник «Старе місто» у Луцьку, пам'ятники архітектури у місті Володимир, монастир у селі Зимне Володимирського району, літературно-меморіальний музей Лесі Українки у селі Колодяжне Ковельського району та інші.

Серед найцінніших пам'яток Луцька варто відзначити такі, як: Верхній замок Луцька (Замок Любарта) XIII-XIV ст., Церква Покрови Пресвятої Богородиці XIII-XV ст., Кафедральний собор Святих Апостолів Петра і Павла XVII ст., Церква Воздвиження Хреста Господнього XVII ст., синагога XVII ст., Собор Святої Трійці XVIII ст. та ін.

Багато цінних пам'яток знаходиться у місті Володимир, серед них: Собор Успіння Пресвятої Богородиці (Мстиславів храм) XII ст., Церква Святого Василя XIII-XIV ст. У селі Зимне, знаходиться Святогірський Успенський монастир, побудований у кінці X-на початку XI ст., який є одним із найстаріших об'єктів такого типу в Україні.

Великий туристичний потенціал має також селище Олика – колишня резиденція магнатського роду Радзивілів, в якому зберігся замок кінця XVI–початку XVII ст., костел Св. Петра і Павла XVI ст., а також костел-колегіата Святої Трійці XVII століття [55]. У додатках подано карту культурно-історичних пам'яток Волинської області (*див. додаток Б*).

У межах області знаходиться найбільша кількість оборонних споруд щодо розподілу за адміністративними районами порівняно з іншими адміністративними одиницями області. Найцінніші споруди оборонного значення знаходяться у Луцьку та Володимирі. Там утворені історико-культурні заповідники «Старий Луцьк» та «Стародавній Володимир», які є туристичними об'єктами Волинської області [14, с. 91].

До найцікавіших пам'яток оборонного будівництва області належать: Замок Любарта (1340 р.), Замок Радзивілів (1564 р.) та інші споруди (*рис. 2.1*).

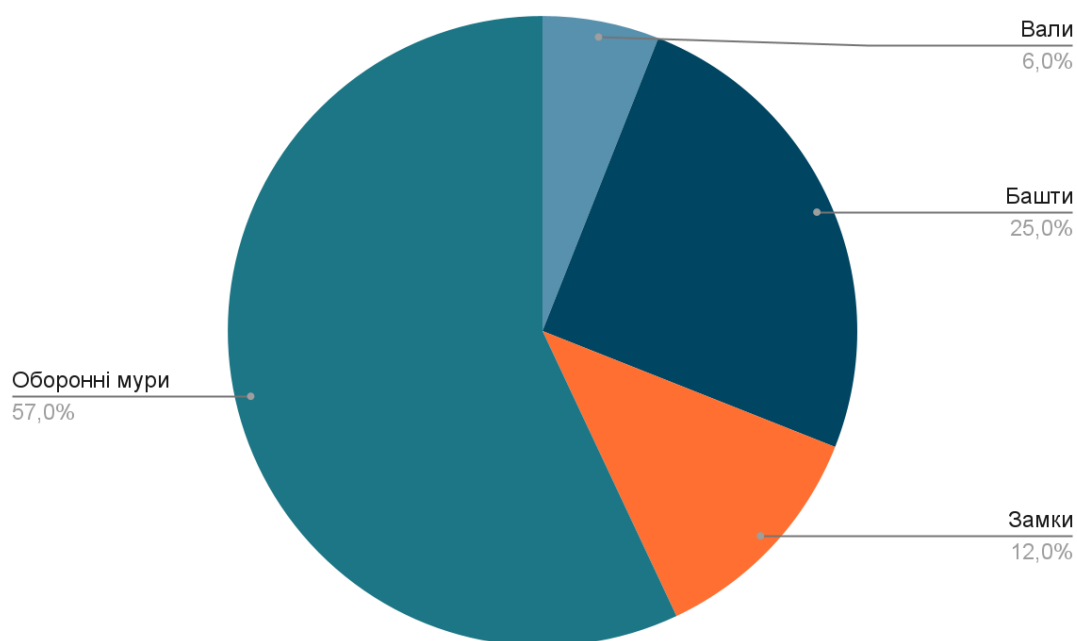

Рис. 2.1 Розподіл пам'яток оборонного будівництва у Волинській області (складено автором на основі [21, с. 118])

Пам'ятки архітектури становлять значну частину сакральної культурної спадщини України та є цінними і важливими туристичними об'єктами. Багато сакральних споруд на Волині відносяться до XVII-XIX ст. Найдавніші дерев'яні церкви в області датуються XVI ст., які знаходяться переважно у сільських населених пунктах і становлять значний туристичний інтерес (Казанська церква, с. Піща (1801 р.); Преображенська церква, с. Нуйно (1600 р.); Успенська церква, с. Качин (1589 р.); Дмитрівська церква та дзвіниця, с. Згорани (1674 р.); Церква Різдва Богородиці, с. Новосілки (1676 р.); Дмитрівська церква, с. Гішин (1567 р.); Миколаївська церква, с. Зимне (1601 р.) та ін.).

Серед найважливіших кам'яних (мурованих) сакральних споруд Волині: Собор Успіння Пресвятої Богородиці у м. Володимир, Костел Святої Анни у смт Луків, Колегіальний костел Святої Трійці в смт Олика, Костел Домініканів

у селі Старий Чорторийськ, Георгіївська церква у смт. Голоби, Покровська церква у селі Піддубці та інші цікаві об'єкти [21].

Найбільше пам'яток містобудування та архітектури знаходиться у Луцьку, серед яких найбільш відомими є: Замок Любарта (XIV ст.), житловий будинок єпископа 1814 р., житловий будинок XVI–XVII ст., костел бернардинів, монастир єзуїтів, Покровська церква XIII–XVII ст., Воздвиженська церква 1784 р., монастир домініканців 1752 р., монастир василіанів 1647 р., монастир тринітаріїв 1729 р.

1985 року у місті створено Державний історико-культурний заповідник «Старий Луцьк» із метою збереження унікальних пам'яток історії та архітектури. Найбільшою його цінністю є Луцький Верхній замок (Любарта) [61].

На території замку Любарта розміщуються 7 найбільш цікавих архітектурних пам'яток: сам Верхній замок, В'їзна (Надбрамна) башта, башта Стирова (Свидригайла), Владична башта, замкові мури, житловий будинок «Шляхетський», житловий будинок «Єпископський». Також у Луцьку знаходиться вид сакральної оборонної споруди – оборонна синагога XVII ст. [8, с. 92]. До наших днів збереглися три вежі: Стирова, Владича, В'їзна.

У приміщеннях замку Любарта зберігається багато визначних пам'яток мистецтва, зокрема художні твори, скульптури, колекція кінської зброї та венеційська мозаїка.

Музеї є важливим туристичним ресурсом, оскільки вони зберігають інформацію про побут, історію, культуру і звичаї народу. Найбільша кількість музейних установ знаходиться у Луцькому районі та місті Луцьку (*див. додаток В*).

Волинь часто називають Лесиним краєм. У селі Колодяжне, де довгий час проживала Леся Українка, знаходиться Музей-садиба Лесі Українки, де часто проводять екскурсії для туристів [36].

Відомий серед туристів є єдиний на території нашої країни Музей волинської ікони, який відкрито 1993 р. в Луцьку на основі колекції

сакрального мистецтва краєзнавчого музею. У фондах музею зберігається Чудотворна ікона Богородиці, унікальна пам'ятка візантійського іконопису XI–XII ст. Для ікони відведено окремий зал, де проходять не лише екскурсії, а й богослужіння [33].

У селі Рокині знаходиться Музей історії сільського господарства Волині – скансен – експозиція героїчного минулого українського народу просто неба. Експозиційні матеріали, що представлені у семи залах музею, розповідають про виникнення землеробства і зародження скотарства на Волині, шляхи, удосконалення землеробських знарядь праці. Висвітлено найперші способи переробки сільськогосподарської сировини, ремесла і промисли селян. У музеї представлено історію розвитку сільського господарства Волині від найдавніших часів до наших днів.

Етнографічні матеріали дають змогу відвідувачам ознайомитись із традиційним національним одягом, вишивками, рушниками, технологією їх виготовлення і знаряддями виробництва тканини, символікою орнаментів та візерунків. Крім того, в музеї представлено пам'ятки древнього житлового, господарського, дерев'яного будівництва.

Також туристи можуть насолодитись прогулянкою стежками мальовничого парку, спостерігати рідкісних птахів, які є мешканцями орнітологічного заказника [35].

Цікавим і відвідуваним туристичним об'єктом у Луцьку є Будинок архітектора, або місцевого Будинку з химерами. Це архітектурна пам'ятка сучасності, проєкт якої у 1980-х рр. розробив волинський архітектор Ростислав Метельницький, а самим оформленням зайнявся скульптор Микола Головань. Сама споруда нагадує середньовічний замок з рисами готики і бароко, а прикрашають її понад 500 скульптур різних стилів.

Слід зазначити, що Волинська область має сприятливі природні, історико-культурні та соціально-економічні ресурси, вигідне економіко-географічне положення для організації та проведення фестивалів з великою кількістю туристів. Кожного року в області проводять фестивалі, на яких

збираються не лише жителі міста, а й зі всієї України та світу. Зокрема, варто виділити як арт-фест «Ніч у луцькому замку», який щорічно з 2007 року проходить на території історико-культурного заповідника «Старий Луцьк». Це дійство поєднує давнину і сучасність, історію та мистецтво. Нічна феєрія дозволяє познайомитися з багатьма жанрами мистецтва та відомими виконавцями.

Складовою частиною арт-фесту є імпровізовані лицарські бої та середньовічні розваги, театралізовані дійства, майстер-класи народних майстрів з гончарства, лозоплетіння, соломоплетіння, флористики та ковальства, дегустація та приготування національних страв. Під час «Ночі в Луцькому замку» сучасне музичне мистецтво презентують популярні молодіжні гурти та виконавці [2].

Із 1994 року на Волині проходить міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором», який відбувається раз у два роки у серпні місяці. Серед учасників фестивалю колективи з різних країн світу і континентів, котрі репрезентують яскравий, автентичний фольклор своїх народів.

У рамках фольклорного дійства відбудуться: ярмарки майстрів народної творчості України та країн-учасниць фестивалю, майстер-класи з народних ремесел, фестивальні концерти, розважальні програми, дегустації та приготування національних страв [37].

Відомим широкому загалу є всеукраїнський «фестиваль українського духу» під назвою «Бандерштат», який проходив поблизу Луцька. На фестиваль приїжджала велика кількість людей з України та за кордону.

Слід зазначити, що на даний фестиваль Бандерштат не проводять у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України.

Також слід відзначити Музей сучасного українського мистецтва Корсаків, який знаходиться у Луцьку, відкриття якого відбулось 2018 року [34]. Музей знайомить відвідувачів із сучасним мистецтвом через авторські проекти, інсталяції, перформанси. У музеї представлено більш як 800 арт-об'єктів видатних митців. До колекції мистецьких творів найкращих українських

авторів ХХ– ХХІ століть входить графіка, скульптура, живопис, інсталяція, відео-арт.

Улітку в Луцьку щорічно проходить гастрономічний фестиваль «Lutsk Food Fest», який збирає у стінах Луцького замку представників закладів харчування і кулінарів з різних куточків України. Окрім ресторанів, барів та кафе, свою продукцію представляють унікальні крафтові виробники. На фестиваль збирається велика кількість як жителів міста, так і туристів, щоб скуштувати вишукані страви, вуличну кухню, елітні напої. Крім того, на фестивалі представлена дитяча програма, музична сцена, розіграш призів і подарунків [9].

На сьогодні КП «Центр розвитку туризму» розроблено значну кількість екскурсійних продуктів, котрі враховують запити різновікової аудиторії, включають до екскурсійних маршрутів все більшу кількість історико-культурних пам'яток і нематеріальну культурну спадщину («Луцьк музичний»), поєднують в собі різні види культурного туризму (наприклад, гастрономічний, замковий тощо). Значна частина екскурсій включають інтерактивні складові (наприклад, театралізацію «Романтика та містика Лучеська»). Для дитячої вікової групи розроблено екскурсії-квести (наприклад, «У пошуках скарбів старого Лучеська») [39, с. 542].

У додатку Г-3 подано актуальні туристичні маршрути, що включають найцікавіші локації міста Луцька та інші куточки Волині (*див. додаток Г-3*).

Туристичне агентство Патріот пропонує велику кількість екскурсій по Волині, наприклад: «Екскурсія підземеллями Луцька», «Колодяжне – Рокині», що передбачає екскурсію по музею-садибі Лесі Українки в Колодяжному, а також екскурсію в Музей сільського господарства Волині у смт. Рокині та інші.

2023 року у Луцьку відкрили новий туристичний об'єкт «Окольний замок», що створений на основі відреставрованих пам'яток архітектури національного значення, таких як Вежа князів Чорторійських із частиною оборонного муру і Монастир єзуїтів із підземеллями. У приміщеннях знаходяться галерея рицарства, експозиція навчального процесу в єзуїтському

колегіумі, мультимедійна система з інтерактивним смарт-табло, шоломами VR тощо. У музейному просторі можна замовити екскурсію віртуальною реальністю.

2.3. Туристично-рекреаційна інфраструктура Волинської області

На сьогодні у Волинській області спостерігається суттєва перевага виїзного туризму над в'їзним. В зв'язку з цим в області необхідно створити можливості для розвитку внутрішнього в'їзного туризму, розбудовувати туристичну інфраструктуру та залучити як вітчизняних і зарубіжних туристів відвідати область. Як відзначає П. Кучер, «для активного сприяння розбудові туристичної інфраструктури необхідні інвестиції та фінансування від держави і з-за кордону» [21, с. 145].

Однією з найважливіших складових туристичної індустрії, яка визначає її реальний потенціал є готельне господарство. За даними Держстату, всього на території Волинської області нараховується 36 колективні засоби розміщення (*табл. 2.1*).

Таблиця 2.1. Колективні засоби розміщення

Показник	Територіальний розріз	Категорія розрізу	Розріз	Періодичність	2018	2019	2020
Кількість колективних засобів розміщення (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб)	Волинська	Наявність спеціально обладнаних номерів (кімнат) для осіб з інвалідністю	Готелі та аналогічні засоби розміщення	Річна	6	7	4
Кількість колективних засобів розміщення (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб)	Волинська	Типи засобів	Готелі та аналогічні засоби розміщення	Річна	16	13	11
Кількість колективних засобів розміщення (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб)	Волинська	Типи засобів	Інші засоби розміщення	Річна	56	48	25
Кількість колективних засобів розміщення (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб)	Волинська	Загалом	Загалом	Річна	72	61	36

Джерело: [19]

Невід'ємною складовою туристичного бізнесу є належний рівень розвитку готельного господарства. Найпоширенішими в області є два типи підприємств: готелі та інші місця для короткотривалого проживання. Більшість готелів зосереджена у Луцькому районі [21, с. 147].

Популярним закладом закладом тимчасового розміщення є бази відпочинку. Найбільше їх зосереджено на території Ковельського району.

На Волині основою лікувально-курортного виду рекреації і туризму є санаторії, пансіонат, санаторії-профілакторії (додаток 3), які необхідно ефективно використовувати новоствореними громадами для лікування, реабілітації, оздоровлення мешканців області, регіону, країни та іноземних туристів і рекреантів, які відкривають для себе Україну та її можливості.

Популярним на Волині є пансіонат «Шацькі озера», який було побудовано 1968 року. Він розрахований на 600 місць і знаходиться на березі озера Світязь.

На базі озера Пісочне знаходиться санаторій «Лісова пісня», житлові корпуси якого розміщені в оточенні соснового бору. Тут є грязеве й озокеритне відділення, добре обладнані лікувальні кабінети, широко використовуються сучасні методи лікування й оздоровлення. Відвідувачі санаторію можуть рибалити, збирати гриби тощо.

У Волинській області налічується 72 заклади оздоровлення та відпочинку, що становить 26,4% від їх загальної кількості. Як відзначає П. Кучер, в області спостерігається суттєве зменшення (на 57%) кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку [21, с. 147].

Слід зауважити, що туристична інфраструктура Волинської області розвинута нерівномірно. Так, у Луцьку і Володимирі, де є історико-культурні заповідники, можна знайти готелі різних класів, ресторани, кафе, а також інші туристичні послуги. Ці міста приваблюють туристів насамперед своєю історією, культурою та архітектурою.

Однак на Шацьких озерах туристична інфраструктура є менш розвиненою і строкатою. Поряд із відпочинковими комплексами, які відповідають європейським стандартам, можна спостерігати чимало баз відпочинку, які залишилися незмінними з 70-х років минулого століття. Така різниця у розвитку інфраструктури може негативно вплинути на зручність і комфорт туристів, що відвідують цей регіон.

Розгалужена транспортна мережа Волинської області забезпечує зовнішні та внутрішні транспортно-економічні зв'язки господарського комплексу області.

Транзитне положення території, що перетинається важливими залізничними й автомобільними магістралями загальнодержавного і міжнародного значення, магістральними газопроводами, що сходяться в центрі області, зокрема в Ковельському транспортному вузлі, забезпечує високий рівень розвитку транспортних зв'язків не лише в межах області, а й з іншими суміжними територіями. Завдяки розвиненій транспортній мережі область має можливість ефективно співпрацювати з іншими регіонами України [50].

На думку О. Громик, для оптимізації сучасного стану туристичної інфраструктури Волинської області потрібно вжити такі першочергові заходи:

- удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності на районному рівні;
- встановлення туристично-інформаційних дорожніх знаків, які інформують про розташування об'єктів туристичного показу, інформаційних знаків до баз відпочинку, садиб сільського туризму та закладів ресторанного господарства як українською, так і англійською мовами;
- удосконалення туристичних маршрутів, які існують, а також розробка нових;
- збільшення обсягів залучення інвестицій у розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури, пошук альтернативних джерел фінансування;
- облаштування рекреаційних зон;
- побудова нових об'єктів інфраструктури за європейськими стандартами і реконструкція тих, які існують;
- забезпечення інформаційного супроводу галузі на даній території шляхом покращення рекламних проєктів;
- забезпечення галузі кваліфікованими спеціалістами туристичного менеджменту, екскурсійної діяльності та готельно-ресторанного господарства [13].

Таким чином, Волинська область має вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, унікальні природні ландшафти, об'єкти культурної спадщини. Це дає широкі можливості для створення оздоровчо-рекреаційних зон для відпочинку й ефективного оздоровлення різних груп населення, проведення екскурсій, організації туристичних турів та надання інших туристичних послуг.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Один із пріоритетних завдань розвитку Волинської області – нарощення туристично-рекреаційного потенціалу.

На сьогодні туристичний потенціал області формують:

- 3 центри туристичної інформації
- 3 національні парки
- 231 рекреаційна зона
- 123 рекреаційних пунктів
- 267 озер
- 285 агросадиб
- 152 заклади розміщення
- 7 санаторіїв
- 17 музейних закладів
- 1534 об'єкти культурної спадщини
- 11 фестивалів (понад 1000 туристів)
- 1 туристичний кластер
- 8 маркованих туристичних шляхів
- 7 топових туристичних маршрутів (5.53)
- 5 активних туристичних клубів
- 2 екопарки
- 2 офіційних туристичних веб-ресурси
- 341 суб'єкт туристичної діяльності області [6].

Розглянемо основні напрямки розвитку туристичної галузі в області (затверджені Стратегією розвитку Волинської області на період до 2027 року [55]).

1. *Розвиток туристичної інфраструктури та матеріально-технічної бази.* Згідно зі Стратегією розвитку Волинської області на період до 2027 року,

основними пріоритетами розвитку туристичної інфраструктури та матеріально-технічної бази є: «позначення маршрутів проїзду до туристичних об'єктів та місць туристичних відвідувань; розвиток мережі автокемпінгів; благоустрій рекреаційних зон та об'єктів туристичних відвідувань; сприяння розвитку велотуризму; забезпечення доступності об'єктів туристичних відвідувань та закладів туристичної інфраструктури для осіб з обмеженими фізичними можливостями» [55].

2. *Стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму.* Волинська область продовжує розвиватись у напрямку створення курортних зон. Перспективним є розбудова інфраструктури і бронювання вільних земельних ділянок для будівництва цілорічних закладів відпочинку, що змінить тривалість туристичного сезону з літнього на круглорічний.

У селі Світязь завершується будівництво сучасної набережної з відповідною інфраструктурою.

Крім того, у державній Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, розробленою Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, окремим пунктом задекларовано створення курорту державного значення на території Шацького поозер'я [56].

3. *Промоція туристично-рекреаційного потенціалу.* Серед основних пріоритетів у цьому напрямку:

- проведення комплексної рекламної кампанії туристично-рекреаційних ресурсів та кращих пропозицій туристичних компаній;
- створення позитивно іміджу на всеукраїнському та міжнародному ринках туристичних послуг

Створено бренд «Волинь унікальна» та продовжується його просування. Створено перший та єдиний туристичний веб-сайт області (www.tourism.volyn.ua) [7]. Крім того, реалізовано проекти туристичної інфраструктури (марковані маршрути, ознакування туристичних об'єктів), видано сучасні промоційні каталоги українською, польською і англійською

мовою. Проводиться робота із відродження найбільшого туристичного маршруту «Золота діадема Волині» (Volyn Golden Diadem).

Важливим є участь у міжнародних виставкових закладах, надання там обласному туристичному бізнесу, ОТГ платформи для презентації власних туристичних продуктів [55].

4. *Кадрове та науково-методичне забезпечення.* У Волинській області постійно проводять навчання для голів ОТГ і студентів ЗВО.

В обласному центрі Волині діє «Школа екскурсовода» – проєкт професійної підготовки екскурсоводів, які супроводжуватимуть туристів і знайомитимуть їх з визначними пам'ятками Луцька. У програму навчання екскурсоводів входить як теоретична, так і практична підготовка. Після закінчення школи слухачі зможуть самостійно розробляти маршрути й отримають свідоцтво державного зразка за фахом «Екскурсовод», а також сертифікат управління туризму та промоції міста Луцькрати

Головною метою проєкту, що започаткували «Управління туризму та промоції міста Луцької міської ради спільно з державним підприємством «Навчально-консультаційний центр по туризму», за підтримки Всеукраїнської асоціації гідів та ГО «Молодіжна платформа», є сприяння розвитку галузі туризму в Луцьку шляхом підготовки кваліфікованих кадрів для супроводу туристів [43].

5. *Сільський туризм.* Розвиток у цьому напрямку передбачає:

- стимулювання розвитку малого підприємництва у сфері організації відпочинку в селі, забезпечення його нормативно-правовою, рекламно-інформаційною та організаційною підтримкою органами виконавчої влади;

- створення умов для всебічного заохочення населення Волинської області до участі у розвитку сільського туризму як високорентабельної ланки туристичної індустрії та додаткового джерела поповнення особистих доходів громадян, місцевих і державного бюджетів.

До 2027 року заплановано проведення інвентаризації та сертифікація садиб Волинської області. Формування промоційного каталогу й оцифрування отриманих даних для туристичного порталу.

6. *Безпека туристів.* На сьогодні пріоритетним є створення безпечних умов перебування туристів на території Волинської області, захист їх законних прав та інтересів.

КЗ «Волинський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» постійно забезпечує надання оперативної медичної допомоги автотуристам та іншим учасникам дорожнього руху на автомобільних та транспортних коридорах України, а також забезпечує безпеку туристів при проведенні масових туристських заходів.

Визначено 45 місць масового відпочинку на воді. З метою недопущення травмування людей під час купання, водолазно-рятувальним підрозділом Управління ДСНС в області, напередодні купального періоду здійснюється обстеження дна акваторій визначених місць масового відпочинку.

Серед проблемних аспектів використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, які є актуальними сьогодні, варто виокремити такі:

- недостатнє фінансування туристичної галузі з бюджету області. Як зазначено у Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року, це «найнижчий показник серед усіх регіонів України» [55];

- наявність черг на пунктах пропуску, що значно зменшує потік іноземних туристів;

- припинення наступних етапів робіт щодо створення курорту державного значення «Шацьк»;

- відсутність оптимального графіку руху залізничних потягів;

- недосконале законодавство, що регулює сферу сільського (зеленого) туризму;

- відсутність профільних фахівців, що є відповідальними за розвиток туризму [55].

Отже, основними напрямками розвитку туристичної галузі у Волинській області є: розвиток туристичної інфраструктури та матеріально-технічної бази; стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму; промоція туристично-рекреаційного потенціалу; розвиток сільського туризму та інші. Разом із тим, на сьогодні існує ряд проблемних аспектів, що негативно впливають на використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

ВИСНОВКИ

На підставі опрацьованих джерел і наукової літератури сформульовані наступні висновки дослідження.

Під туристично-рекреаційним потенціалом регіону слід розуміти комплекс туристичних і рекреаційних ресурсів певної території, котрі використовують чи можуть бути використані для задоволення потреб відпочинку, туризму і рекреації. Це комплексне поняття, що включає природно-ресурсний потенціал, людський та історико-культурний потенціал, у складі яких слід виокремлювати такі важливі компоненти, як екологічний і підприємницький потенціал, котрі відіграють важливу роль у розвитку туристично-рекреаційної сфери та розвитку ринкової економіки. Крім того, невід'ємною складовою туристично-рекреаційного потенціалу регіону є наявність розвиненої туристичної інфраструктури.

Чинниками і факторами, що впливають на формування туристично-рекреаційного потенціалу регіону є: природно-кліматичні та географічні чинники; історико-культурна спадщина; розвинена туристична інфраструктура; екологічні умови; архітектурно-естетичні умови; інвестиції; управління; соціальні умови; кадрове забезпечення; інформація; фінанси. Також на формування туристично-рекреаційного потенціалу регіону впливають дві групи факторів, а саме: статичні (природно-кліматичні, культурно-історичні фактори та ін.) і динамічні (економічні, соціальні тощо).

Передумови, які сприяють розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області є: природні ресурси регіону; м'який лікувальний мікроклімат; значні площі в межах області займають лісові масиви; унікальні озерні комплекси з чистою і прозорою водою, піщаними пляжами, естетичною різноманітністю ландшафтів; значна кількість культурно-історичних пам'яток, археологічних знахідок, пам'ятників архітектури; наявність трудових ресурсів для обслуговування туристів тощо.

Волинська область має значний природно-ресурсний потенціал завдяки вигідному географічному розташуванню, сприятливому клімату, унікальним ландшафтам. Наявність великої кількості озер, річок, лісів дає підставу створювати оздоровчо-рекреаційні зони для відпочинку й ефективного оздоровлення різних груп населення.

Багатий природно-ресурсний та історико-архітектурний потенціал регіону створюють передумови для організації сучасної туристичної інфраструктури і розвитку українського та міжнародного туризму на її території. Волинь багата туристичними ресурсами, що представлена комплексом історико-культурних пам'яток, які є атрактивними для туристів. Це дає змогу задовольнити їх пізнавальні інтереси. Насамперед варто виділити Державний історико-культурний заповідник «Старе місто» у м. Луцьк, головним об'єктом якого є замок Любарта. Також відомими туристичними об'єктами є монастир у с. Зимне, літературно-меморіальний музей Лесі Українки у с. Колодяжне та ін. Кожного року в області проводять фестивалі, які відвідують не лише жителі міста, а й туристи з України та світу, наприклад, міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором», гастрономічний фестиваль «Lutsk Food Fest» та інші.

Велику роль у розвитку туризму на Волині відіграє КП «Центр розвитку туризму», що розробляє велику кількість екскурсійних продуктів («Луцьк музичний», «Романтика та містика Лучеська», «Екскурсія підземеллями Луцька» тощо).

Розвиток туристичної інфраструктури є одним із ефективних засобів удосконалення сфери туризму. Проте незважаючи на те, що на даний час регіон має всі належні складові туристичної інфраструктури, поки вони знаходяться на стадії становлення. Основними напрямками розвитку туристичної галузі у Волинській області є: розвиток туристичної інфраструктури та матеріально-технічної бази; стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму; промоція туристично-рекреаційного потенціалу; розвиток сільського туризму; кадрове та науково-методичне забезпечення та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешугіна Н. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навчальний посібник. Чернігів: ЧНТУ, 2015. 492 с.
2. Арт-фест «Ніч у Луцькому замку. Департамент Луцької міської ради. URL: <http://culture-lutsk.org.ua/proekty/nich-u-lutskomu-zamku> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.
4. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2006. 288 с.
5. Великий тлумачний словник української мови / укл. В.Т. Бусель. Київ: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
6. Волинь туристична. URL: <https://invest.volyn.ua/ua/Volin-turistichna.html> (дата звернення: 27.03.2024).
7. Волинь унікальна. URL: <https://tourism.volyn.ua/> (дата звернення: 27.03.2024).
8. Волошин І. М, Кучер П. В. Геопросторове поширення та характеристика туристично-рекреаційних ресурсів Волинської області. *Географія та туризм. Серія: Географія*. 2017. № 39. С. 86–97.
9. Гастрономічний фестиваль «Lutsk Food Fest». URL: <https://www.visitlutsk.com/gastronomichnyj-festyval-lutsk-food-fest/> (дата звернення: 26.02.2024).
10. Герасименко В. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
11. Герасимчук З. В., Глядіна М. В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізми формування та реалізації: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2006. 161с.

12. Громик О. М. Водні туристичні маршрути Національного природного парку «Прип'ять–Стохід». *Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 14–15 травня 2020 р.). Луцьк: Терен, 2020. С. 38–42.

13. Громик О. М. Туристично-рекреаційний потенціал Волинської області. URL: <https://turizmliol.wordpress.com/2018/06/03/%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB-%D0%B2/> (дата звернення: 26.03.2024).

14. Добинда І. П. Історико-культурні рекреаційні ресурси поселень Волинської області: суспільно-географічна оцінка: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. 311 с.

15. Жулавський А. Ю., Гордієнко В. П. Природно-ресурсний потенціал регіону в системі економічних відносин. *Ефективна економіка*. 2013. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238> (дата звернення: 26.03.2024).

16. Каганець-Гаврилко Л. Теоретична сутність та компонентна будова туристично-рекреаційного потенціалу. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-24/>.

17. Карпюк З., Качаровський Р., Антипюк О. Перспективи лікувально-курортної рекреації на Волині. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 19–20 квітня 2018 р.) / за ред. Ю. М. Барського, С. О. Пугача. Луцьк: Волиньполіграф, 2018. С. 140-145.

18. Коваль П. Ф. В'їзний туризм: навчальний посібник. Ніжин: Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.

19. Колективні засоби розміщення. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/kolektyvni-zasoby-rozmishchennya-0> (дата звернення: 27.03.2024).

20. Круль В.П., Ковальчук І.П. Культурно-історичні рекреаційні ресурси Волинської області. *Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи*: матеріали міжнародної наукової конференції „Туризм і розвиток регіону” (Івано-Франківськ – Яремче, 19-21 жовтня 2011 р.). Вип. 3. Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. С. 271-276.

21. Кучер П. В. Рекреаційно-туристичні ресурси Волинської області: сучасний стан, оцінка, оптимізація: дис. на зд. наук. ст. канд. географічних наук за спеціальністю 11.00.11 конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2021. 264 с.

22. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Київ: Альтерпрес, 2002. 436 с.

23. Майстер Г. В. Історико-культурні туристичні ресурси Волинської області. *Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 14–15 травня 2020 р.). Луцьк: Терен, 2020. С. 60–63.

24. Макар О. П., Дулин І. С., Ільницька-Гикавчук Г. Я., Чорненька Н. В. Теоретичні аспекти дослідження туристично-рекреаційного потенціалу Західного регіону України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 6. Том 1. С. 54–59. DOI: 10.31891/2307-5740-2018-264-6(1)-54-59.

25. Маршрут 1. Луцьк – музей В. Липинського – Стародавній Володимир – екопарк «Аміла». *Волинь унікальна*. URL: <https://tourism.volyn.ua/waybill/1> (дата звернення: 27.03.2024).

26. Маршрут 2. Луцьк – Воротнів – Олика – санаторій "Пролісок". URL: <https://tourism.volyn.ua/waybill/2> (дата звернення: 27.03.2024).

27. Маршрут 3. Луцьк – Колодяжне – Ковель. URL: <https://tourism.volyn.ua/waybill/3> (дата звернення: 27.03.2024).
28. Маршрут 4. Луцьк – Маневичі – Сваловичі. URL: <https://tourism.volyn.ua/waybill/4> (дата звернення: 27.03.2024).
29. Маршрут 5. Луцьк – Берестечко – Павлівка. URL: <https://tourism.volyn.ua/waybill/5> (дата звернення: 27.03.2024).
30. Матвійчук Л. Ю. Аналіз чинників впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів. *Наукові записки. Серія «Економіка»: збірник наукових праць*. Острог: Вид. Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип. 19. С. 57–65.
31. Мельниченко С., Глушко В. Просування туристичних послуг на ринок в постпандемічний та післявоєнний періоди: зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. «Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект», Чернівці, 2022. С. 173–177.
32. Морозова О. С., Морозов О. В., Волочнюк Є. Г. Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в умовах змін клімату в південному регіоні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 28. Ч. 2. С. 42–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2019-28-39>.
33. Музей волинської ікони в Луцьку. *Департамент культури Луцької міської ради*. URL: <http://culture-lutsk.org.ua/zaklady/muzei-ikony> (дата звернення: 30.03.2024).
34. Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. URL: <https://msumk.com/about/> (дата звернення: 27.05.2024).
35. Музей історії сільського господарства Волині-скансен URL: <https://www.visitlutsk.com/muzej-istoriyi-silskogo-gospodarstva-volyni-skansen/> (дата звернення: 17.03.2024).
36. Музей-садиба Лесі Українки. IGotoWorld. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66217_lesya-ukrainka-museum-estate.htm (дата звернення: 09.05.2024).

37. Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором». Департамент Луцької міської ради. URL: <http://culture-lutsk.org.ua/proekty/poliske-lito-z-folklorom#:~:text=%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%20%E2%80%9C%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%B%D1%96%D1%82%D0%BE%20%D0%B7,%D1%8F%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B9%2C%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80%20%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%97%D1%85%20%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2>. (дата звернення: 26.03.2024).

38. Міщенко О. В. Туристичні маршрути національних природних парків Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2014. № 2. С. 106–111.

39. Надольська В. Розвиток туристичної привабливості міста Луцька. *Географія та туризм: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (28 лютого 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І.* Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2024.С. 540–549.

40. Національний природний парк «Прип'ять–Стохід». URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/nacionalniy-prirodniy-park-pripyatstohid/> (дата звернення: 18.02.2024).

41. Національний природний парк «Прип'ять–Стохід»: офіційна сторінка у Facebook: <https://www.facebook.com/prypiatstokhid> (дата звернення: 15.02.2024).

42. Нестерчук І. К. Оцінка та основні етапи формування туристично-рекреаційного та гастрономічного потенціалів регіону в контексті розвитку

гастрономічного туризму. *Географія та туризм*. 2019. С. 33–44. <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.52.33-44>.

43. Оголошуємо набір у Школу екскурсовода. Луцька міська рада. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/oholoshuiemo-nabir-u-shkolu-ekskursovoda> (дата звернення: 27.03.2024).

44. Огієнко А.В., Огієнко М. М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 1 (75). Ч. 1. С. 31–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-5>.

45. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 148–154. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-12-148-154>.

46. Поторась О., Мельнійчук М. Розвиток фестивального туризму у Волинській області. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/62-tridtsyat-persha-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/777-rozvitok-festivalnogo-turizmu-u-volinskij-oblasti> (дата звернення: 27.04.2024).

47. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.07.2022 № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (дата звернення: 09.03.2024).

48. Про затвердження Списку історичних населених місць України: постанова КМУ від 26 липня 2001 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.03.2024).

49. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

50. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2022 рік. Волинська обласна державна

адміністрація. URL: <https://voladm.gov.ua/article/regionalna-dopovid-pro-standovkillya/> (дата звернення: 26.03.2024).

51. Руденко Л., Лісовський С. Природно-ресурсний потенціал економічного зростання. *Вісник НАН України*. 2001. № 4. С. 20–32.

52. Слатвінська Л. Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Черкащини: впровадження практик країн ЄС. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-71>.

53. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006. 372 с.

54. Собор Успіння Пресвятої Богородиці. Володимир-Волинський. IgotoWorld. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66370_uspenskiy-sobor-vladimir-volyinskiy.htm (дата звернення: 14.03.2024).

55. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року, затверджена рішенням сесії обласної ради від 13.10.2020 № 32/3. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/volyn/strategiya-rozvitku/> (дата звернення: 25.03.2024).

56. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження КМУ від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

57. Теленик С. Інфраструктурний потенціал держави як правова категорія. *Теорія держави і права*. 2020. № 1. С. 176–184.

58. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навч. літ-ри, 2007. 312 с.

59. Цьось А. В., Овчаренко Т. Г., Калитка С. В. Рекреаційно-туристичний потенціал Волинської області. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2011. № 4. С. 52–55.

60. Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови формування: монографія. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2014. 152 с.

61. Черчик Л., Єрко І., Коленда Н., Міщенко О. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області: монографія. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 152 с.

62. Шабаліна Н. В., Власов В. С. Еволюція уявлень про туристично-рекреаційний потенціал як основу формування і розвитку туристично-рекреаційних систем. *Туризм і рекреація: фундаментальні та прикладні дослідження*: зб. праць міжн. наук. конф. Харків, 2008. 399 с.

63. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія. Чернівці: Книги – ХХІ, 2007. 292 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Групи чинників і фактори впливу на формування туристично-рекреаційного потенціалу регіону

Група	Фактори
Природно-кліматичні та географічні чинники	Рельєф, водні об'єкти, ґрунти, ландшафти та зонування територій, гідромінеральні ресурси, сільськогосподарські угіддя, корисні копалини, клімат, ліси тощо
Історико-культурна спадщина	<ul style="list-style-type: none"> - наявність історико-культурних пам'яток у регіоні; - значущість історико-культурних пам'яток (державне/національне/світове надбання); - історична, культурна та інша цінність пам'яток; - сучасний стан і збереженість історико-культурних ресурсів
Інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> - забезпеченість регіону засобами розміщення для різних категорій туристів і рекреантів; - кількість місць у засобах розміщення; - коефіцієнт завантаження засобів розміщення; - прибуток із розрахунку на одне місце у закладах розміщення; - кількість працівників визначеної галузі; - середня площа засобів; - розміщення в розрахунку на 1 місце, м²; - кількість підприємств ресторанного господарства; - кількість посадочних місць у підприємствах ресторанного господарства в розрахунку на 1 тис. жителів регіону;

	- товарообіг підприємств ресторанного господарства
Екологічні умови	рівень забрудненості повітряного басейну, водних об'єктів, забруднення ґрунтів, наявність електромагнітних хвиль, шум, радіаційне забруднення
Архітектурно-естетичні умови	наявність заповідників, пам'яток архітектури та містобудування, археології, історії, природи, культури
Інвестиції	<ul style="list-style-type: none"> - обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; - обсяг реальних і портфельних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; - кількість укладених договорів з інвесторами; - кошти інвесторів, спрямовані на будівництво, реконструкцію та модернізацію туристично-рекреаційних підприємств; - кошти інвесторів, спрямовані на створення чи розвиток підприємств туристично-рекреаційної інфраструктури; - кількість новостворених підприємств за рахунок інвестиційної Діяльності
Управління	<ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правові акти, що регулюють діяльність туристично-рекреаційної сфери; - показники ефективності управлінської праці; - коефіцієнт оперативності роботи апарату управління; - надійність системи управління; - стабільність управлінської системи
Соціальні умови	- кількість працівників туристично-рекреаційної сфери;

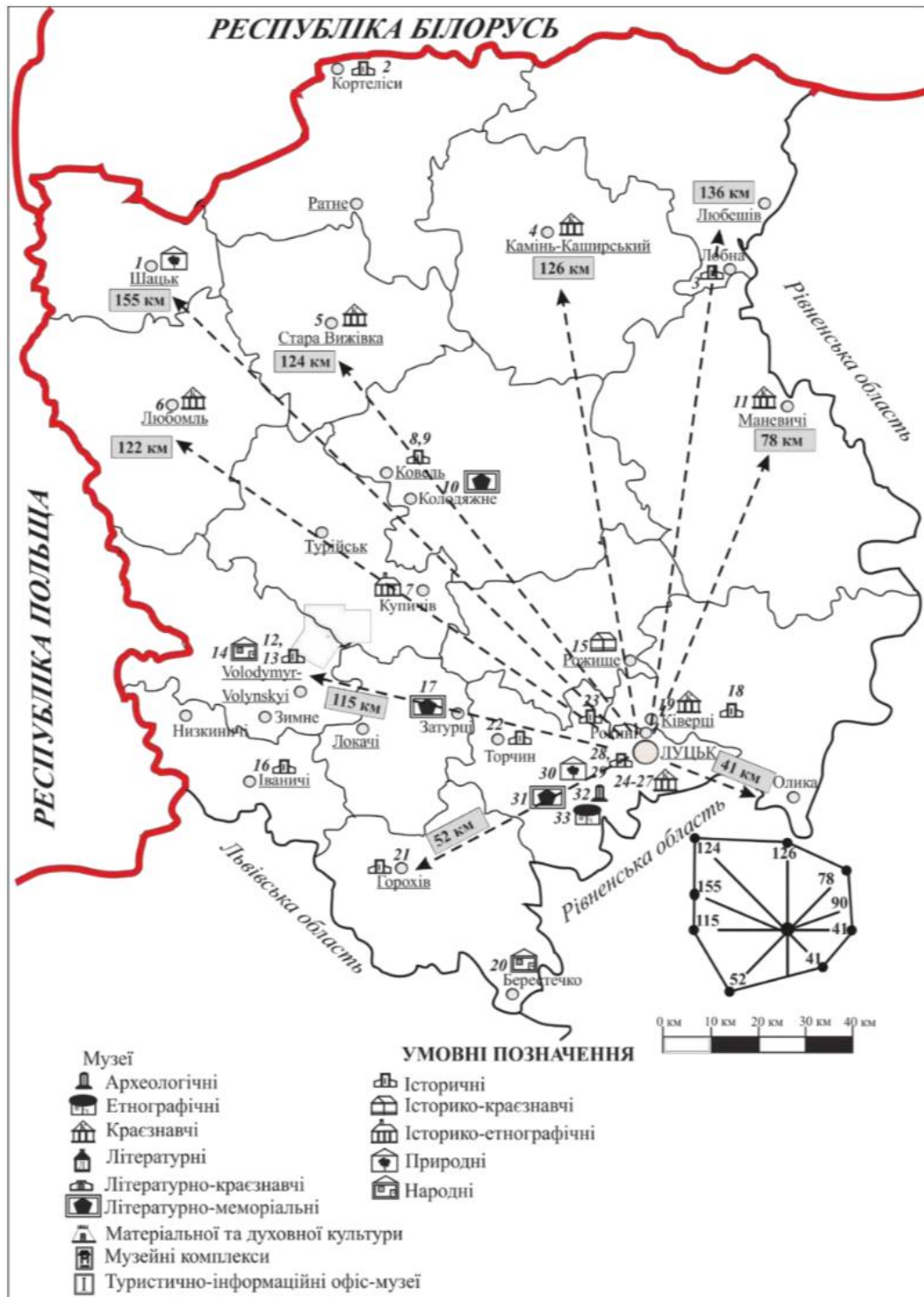
	<ul style="list-style-type: none"> - кількість закладів освіти всіх рівнів, що здійснюють підготовку спеціалістів туристичного профілю; - ліцензійний обсяг закладів освіти всіх рівнів для підготовки спеціалістів туристичного профілю
Кадрове забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - ринок робочої сили, який забезпечує туристично-рекреаційні підприємства обслуговуючим персоналом; - експерти і консультанти з підбору кадрів
Інформація	<ul style="list-style-type: none"> - законодавча база щодо питань розвитку і використання ЗМІ; - рівень розвитку ЗМІ, інформаційних систем і технологій; - технологічні можливості використання інформаційних систем і технологій суб'єктами туристично-рекреаційної діяльності; - наявність спеціалізованих інформаційних продуктів для туристично-рекреаційної сфери
Фінанси	<ul style="list-style-type: none"> - державні дотації у сферу туризму і рекреації; - кошти споживачів, сплачені за туристично-рекреаційні послуги; - кошти суб'єктів господарювання, спрямовані на розроблення та впровадження нових технологій використання туристичних ресурсів; - фінансування заходів, спрямованих на підвищення рівня обслуговування туристів та надання якісних послуг

Джерело: складено автором за [30]

Карта культурно-історичних пам'яток Волинської області

Джерело: [55]

Музеї Волинської області

Джерело: [21, с. 134-135]

Умовні позначення до додатка

Шацький район:1. Музей фауни, Шацьк, смт Шацьк; Ратнівський район: 2. Кортеліський історичний музей, с. Кортеліси; Любешівський район:3. Лобненський музей партизанської Слави с. Лобна; Камінь-каширський район:4. Народний краєзнавчий музей м. Камінь-Каширський; Старовижівський район:5. Старовижівський народний краєзнавчий музей, смт Стара Виживка; Любомльський район:6. Любомльський краєзнавчий музей, м. Любомль; Турійський район:7. Музей солом'яного мистецтва, с. Купичів; Ковельський район:8. Ковельський історичний музей, м. Ковель; 9. Парк-музей архітектури та побуту «Полісся», м. Ковель; 10. Колодяжненський літературно-меморіальна садиба-музей Лесі Українки (Волинський краєзнавчий музей, філія), с. Колодяжне; Маневицький район:11. Краєзнавчий музей, смт Маневичі; Володимир-Волинський район: 12. Історичний музей, м. Володимир-Волинський; 13. Устилузька дитяча школа мистецтв музей-садиба Ігоря Стравінського м. Володимир-Волинський; 14. Музей Бойової слави 14 омбр (позаштатний), м. Володимир-Волинський; Рожищенський район:15. Районний історико-краєзнавчий музей м. Рожище; Іваничівський район:16. Історичний музей, смт Іваничі; Локачинський район:17. Затурцівський меморіальний музей В. Липинського (Волинський краєзнавчий музей, відділ) с. Затурці; Ківерцівський район:18. Лопатенський музей партизанської Слави, урочище Лопатень; 19. Ківерцівський районний краєзнавчий музей м. Ківерці; Горохівський район: 20. Історичний музей м. Берестечко.; 21. Горохівський районний народний історичний музей, м. Горохів.; Луцький район:22. Музей історії сільського господарства Волинікансен с. Рокині; 23. Торчинський народний історичний музей імені Г. О. Гуртового смт. Торчин; 24. Волинський краєзнавчий музей, м. Луцьк; 25. Художній музей м. Луцьк; 26. Музей Волинської ікони м. Луцьк; 27. Музей історії Луцького братства, м. Луцьк; 28. Народний музей історії органів внутрішніх справ Волині, м. Луцьк; 29. Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки (Національний військово-історичний музей України, філія) м. Луцьк; 30. Геологічний музей СНУ імені Лесі Українки м. Луцьк; 31. Музей Лесі Українки СНУ імені Лесі Українки м. Луцьк; 32. Музей археології СНУ імені Лесі Українки, м. Луцьк; 33. Музей етнографії Волині та Полісся СНУ імені Лесі Українки м. Луцьк.

Маршрут: Луцьк - музей В. Липинського - Стародавній Володимир -
екопарк «Аміла»

Про маршрут: м. Луцьк • с. Богушівка (зона відпочинку) • с. Усичі (Замкова Вежа) • смт. Торчин (краєзнавчий музей) • с. Затурці (музей В. Липинського) • с. Зимне (монастир) • м. Володимир (заповідник Стародавній Володимир) • с. Устилуг (музей І. Стравінського) • с. Радовичі (екопарк “Аміла”)

Місяця: 10, довжина: 200 км, Тривалість: 211 хв

Джерело: [25]

Додаток Д

Маршрут: Луцьк - Воротнів - Олика - санаторій "Пролісок"

Про маршрут: м. Луцьк • Воротнів (заказник) • смт. Олика (резиденція Радзівіллів, Костел св. Трійці, Луцька брама, Костел святих Петра і Павла, Стрілецька церква) • Еко-ресторан "Yavir" • с. Цумань (національний природний парк "Цуманська Пуща") • с. Грем'яче (санаторій "Пролісок")

Місця: 10, довжина: 114 км, тривалість: 151 хв.

Джерело: [26]

Маршрут: Луцьк - Колодяжне - Ковель

Про маршрут: м. Луцьк • с. Жидичин (монастир) • с. Рокині (скансен) • Волинська Голландія • с. Колодяжне (музей-садиба Л. Українки) • м. Ковель (найвищий у світі пам'ятник Т. Шевченку, історичний музей, паровоз, костел Св. Анни) • озеро Нечимне • Кричевичі (риболовля)

Місця: 11, довжина: 123 км, тривалість: 163 хв

Джерело: [27]

Маршрут: Луцьк - Маневичі - Сваловичі

Про маршрут: с. Старий Чорторийськ (панорама р. Стир) • с. Оконськ (джерела, форелеве господарство) • смт. Маневичі (човен-довбанка, вокзал, Римо-католицький костел) • смт. Любешів (будинок піарів де навчався Тадеуш Костюшко, Національний парк "Прип'ять - Стохід") • с. Сваловичі (сплави, еко туризм, бьордвочінг)

Місця: 6, довжина: 347 км, тривалість: 322 хв

Джерело: [28]

Маршрут: Луцьк - Берестечко - Павлівка

Про маршрут:

м. Луцьк • с. Баїв (музей Меду) • м. Берестечко • с. Брани (найвища точка Волинської області (50° 23 50 4485, 24° 47 59.7304) • с. Старий Порицьк (еко-сироварня) • с. Павлівка (пивзавод)

Місця: 6, довжина: 224 км, тривалість: 291 хв

Джерело: [29]

Додаток К

Спеціалізовані рекреаційні заклади Волинської області

Джерело: [17, с. 141]